

Türkiye

Türk Hükümetine Memorandum

Giriş

Geçen yıl Temmuz ayında yapılan seçimlerin ardından hükümet, yasal reformları devam ettireceğine ve insan hak ve özgürlüklerini geliştireceğine dair taahhütlerini yinelemiştir. Uluslararası Af Örgütü, böylesi bir niyet beyanını memnuniyetle karşılamakta ve bir önceki hükümet döneminde Türkiye’de insan hakları standartlarını geliştirme yolunda atılan adımları teslim etmektedir. Ancak, 2007 yılında insan hakları alanında bir gerileme yaşanmıştır. İnsan hakları ihlalleri artmış ve bu ihlallerle mücadele etme önlemleri yetersiz kalmıştır. Uluslararası Af Örgütü, mevcut hükümetin kalıcı ve köklü gelişimler sağlamak için, sunduğumuz önerileri de dikkate alarak aşağıda belirtilen konularda harekete geçmesi gerektiğine inanmaktadır. Hâlihazırdaki hukuksal reformların uygulamaya geçirilmesine ek olarak, ivedilikle yeni yasal reformlar yapılmalı ve her halukarda temel hak ve özgürlükleri koruma ve geliştirmede yeni anayasa hazırlığının sunduğu fırsat kaçırılmamalıdır.

İşkence, kötü muamele ve cezasızlık

Uluslararası Af Örgütü, mevcut hükümetin “ışkenceye sıfır hoşgörü” siyasetine bağlılığını yinelemesinden memnuniyet duymaktadır. Bu konuda, bir önceki hükümet döneminde bazı ilerlemeler sağlanmıştır. 2005 yılında yenilenen Türk Ceza Kanunu, işkence ve kötü muameleyle ilgili cezaları yükseltmiş ve zaman aşımı süresini uzatmıştır. Gözaltına alınan kişileri korumaya yönelik bir takım önlemler alınmıştır. Şüphesiz ki, bunun bir sonucu olarak gözaltı merkezlerindeki işkence ve kötü muamele vakalarının sayısında azalma görülmüştür.

Yargıtay’ın Birtan Altınbaş davasında aldığı karar da, sayısız ertelemelerle dokuz yıl kadar süren bir davanın ardından önemli bir hukuksal kilometre taşı olmuştur. Dört polis memuru, Birtan Altınbaş’ın 1991 yılında Ankara’da gözaltındayken işkence sonucu öldürülmesinden dolayı şimdi nihayet cezalarını çekebileceklerdir. Verilen cezaların onanmış olması olgusu, cezasızlığa karşı mücadelede önemli bir yargı kararını temsil etmektedir.

Ancak, bu ilerlemelerin yanında bazı gerilemeler de yaşanmıştır. İşkence ve kötü muamele davalarında mahkemeler, bağımsız tıbbi raporları nadiren kabul etmişlerdir. Ceza Muhakemesi Kanunu’nun öngördüğü adli kolluk birimlerinin kurulması kararı da henüz hayata geçirilmemiştir. Terörle Mücadele Kanunu’nda Haziran 2006’da

yapılan değişikliklerle, gözaltına alınan kişilerin avukat hakkının 24 saat süresince ertelenebilmesi öngörülmüştür. Keza yasa, güvenlik güçlerine, “terör örgütlerine” yönelik operasyonlarda “doğrudan ve duraksamadan” öldürücü güç kullanma hakkı vermiştir.

Benzer bir şekilde, Haziran 2007’de Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu’nda yapılan değişikliklerle polise geniş ölçüde durdurma ve arama yetkileri ile ek olarak öldürücü silahların kullanımında daha fazla yetki verilmiştir. Kanun, polisin dur emrine uymayarak kaçan şüphelilere ateş etmesine izin vermektedir. Yasa, silah kullanımının orantılı olmasını öngörmekle birlikte, öldürücü silah kullanımında gereken orantılılık yasada ayrıntılı olarak belirtilmekten ziyade tasvir edici nitelikte anlatılmıştır. Mevcut haliyle kanun, kolluk kuvvetlerinin ateşli silah kullanmalarına dair uluslararası standartları karşılamamaktadır.

Polis gözaltısındaki işkence ve diğer kötü muamele vakalarına ilişkin bildirimlerin sayısında genel bir azalma görülse de, resmi gözaltı merkezlerinin dışındaki yerlerde, gösterilerde, cezaevlerinde ve tutuklu ve hükümlülerin nakilleri esnasında işkence ve kötü muamele vakaları görülmeye devam etmiştir. İddialar bağımsız ve etkili bir şekilde soruşturulmamış ve bir çok vakada savcılıklar, sorumlular hakkında takibat yapmamıştır.

Muammer Öz, Uluslararası Af Örgütü’ne 29 Temmuz 2007’de polis tarafından kötü muameleye tabi tutulduğunu belirtmiştir. Bir avukat olan Muammer Öz, ailesiyle birlikte İstanbul’un Moda semtindeyken, yaklaşan polis memurları kendisinden kimliğini göstermesini istemiştir. Öz, iki polis memuru tarafından sokakta ve ardından da polis karakoluna götürülmesi sırasında polis arabasında dövülmüştür. Polisin de hazır bulunduğu bir ortamda yapılan tıbbi muayenede Öz’ün burnunun kırılmış olduğu kayda geçirilmemiş, bu ancak daha sonraki bağımsız bir tıbbi muayene raporunda kaydedilmiştir. Muammer Öz, İstanbul Barosu’nun da yardımıyla şikâyetle bulunmuştur. İlk olarak İstanbul Valiliği, söz konusu polis memurlarının hareketi hakkında idari veya cezai bir soruşturma yapılmasına izin vermemiş, İstanbul Emniyet Müdürlüğü tarafından yapılan bir açıklamada da, Muammer Öz’ün vücudundaki yaraların, polisten kaçmaya çalışırken düşmesi sonucu meydana geldiği belirtilmiştir. Buna rağmen, olaya karışan iki polis memuru hakkında şimdi bir dava açılmıştır.

Nijeryalı sığınmacı Festus Okey, Ağustos 2007’de polis gözaltısı altındayken, görevli polis memurlarından birinin tabancası ile vurulmuş ve ölmüştür. Bir polis memuru hakkında kasten adam öldürmek suçlaması yöneltilmiş olsa da, akıllarda birçok soru kalmaya devam etmektedir. Eldeki bilgilere göre sorgu esnasında kamera kaydı yapılmamış ve görünüşe göre çok önemli bir delil, yani Festus Okey’in vurulduğunda

üzerinde olan gömlek polis memurları tarafından kaybedilmiştir. Mart 2006'da Diyarbakır merkezindeki şiddetli gösteriler sırasında on kişi ölmüş ve olayların ardından birçok işkence ve diğer kötü muamele iddiaları ortaya atılmıştır. Olaylar sırasında gözaltına alınan çocuklarla görüşen bir Uluslararası Af Örgütü heyeti, çocukların iddialarının güvenilir ve tutarlı olduğunu tesbit etmiştir. Sonuçta, bu olayların üzerinden geçen 21 aydan fazla bir zamanın ardından yürütülen tek koğuşurma, 463 kişiye karşı gösteriler sırasında etrafa zarar vermektan dolayı açılan dava olmuştur. Kolluk kuvvetleri görevlileri hakkında ise tek bir soruşturma bile açılmamıştır.

Uluslararası Af Örgütü hükümeti, ağır insan hakları ihlallerine karışan devlet görevlilerinin cezasızlığıyla mücadele etmek için somut adımlar atmaya çağırılmaktadır. Aşağıda sıralanan adımlar, eğer uygulanabilirlerse, söz konusu bu cezasızlığı ortadan kaldırma yönünde önemli adımlar olabilecektir:

- Kanunların uygulanmasına dair daha net bir tablo elde etmek için kolluk kuvvetleri tarafından gerçekleştirilen ciddi insan hakları ihlalleri hakkındaki verileri toplamayı merkezileştiriniz ve geliştiriniz.
- Önleyici mekanizmaları arttırınız
 - BM İşkenceye Karşı Sözleşme Seçmeli Protokolü'nü onaylayınız; tüm cezaevi ve tutukevlerine düzenli ve habersiz ziyaretler gerçekleştirecek bağımsız bir ulusal izleme organı kurmak suretiyle bunu uygulamaya geçiriniz;
 - şüphelilerin polis ve jandarma gözaltısındaki tüm sorgulamalarının sesli ve görüntülü olarak kaydedilmesini sağlayınız;
- Kolluk kuvvetleri tarafından gerçekleştirilen insan hakları ihlallerine yönelik iddiaların derhal, bağımsız, tarafsız ve etraflı bir şekilde soruşturulmasını sağlayınız
 - etkili bir şikayet mekanizması geliştiriniz;
 - savcıların, amir düzeyindeki yetkililerin sorumluluklarını da soruşturmalarını sağlayınız;
 - insan hakkı ihlallerine karışmış memurlara aktif görevden el çektiriniz ve mahkûm olmaları halinde meslekten çıkartılmalarını sağlayınız;
 - insan hakkı ihlaline uğrayan mağdurların rehabilite edilmelerini ve kendilerine tazminat verilmesini sağlayınız.
- Kusurlu dava yargılamaları hususunda harekete geçiniz

- dava yargılamalarının adil ve tarafsız olmasını sağlayınız;
- davaların uzun süre ertelenmesine son veriniz.
- Yasal Reformlar
 - yeniden düzenlenen Terörle Mücadele Yasası'nın 10. maddesinin b fıkrasını kaldırarak, tecrit gözaltı uygulamasına dönülmesini önleyiniz;
 - polisin öldürücü nitelikte güç kullanımının uluslararası ilkelerle uyumlu hale getirilmesini sağlamak üzere Terörle Mücadele Yasası'nın Ek 2. maddesi ile Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 4. maddesi'ni değiştiriniz;
 - işkence suçunda zanaşımını kaldırınız.
- Tıbbi raporlama ve adli tıbbi geliştiriniz.
 - Adli Tıp Kurumu'nu, Adalet Bakanlığı'ndan bağımsız hale getiriniz;
 - bağımsız uzman kuruluşların verdiği tıbbi ve psikiatrik raporların mahkemelerce delil olarak kabul edilmesini sağlayınız;
 - gözaltına alınan kişilerin tıbbi muayenelerinin etraflıca, bağımsız ve tarafsız bir şekilde yapılmasını sağlamak için ivedi adımlar atınız.

Adil Yargılanmaya Dair Kaygılar

Uluslararası Af Örgütü, uzun süredir adil yargılanma hakkının, özellikle de terörle mücadele kanunlarına göre yargılanan kişilerde ihlal edilmesinden kaygı duymaktadır. Uzun süren ve adil olmayan davalarda, işkence altında alındığı iddia edilen ifadelerin delil olarak kullanılmasına devam edilmektedir.

Haziran 2007'de Mehmet Desde ve diğer yedi kişi, Bolşevik Parti (Kuzey Kürdistan/Türkiye) adlı örgütle ilişkileri olduklarına dair kanıtlanamayan iddialar sonucu hüküm giymişlerdir. Söz konusu parti şiddete başvurmamış ya da şiddet kullanımını savunmamıştır. Mehmet Desde'ye verilen ceza kararı esas olarak işkence altında alındığı iddia edilen ifadelere dayandırılmıştır.

Selahattin Ökten, Aralık 2006'dan bu yana işkence altında söyletildiği iddia edilen ve daha sonra geri alınmış tek parça bir delil nedeniyle tutuklu bulunmaktadır. Ökten, Kürdistan İşçi Partisi (PKK) adına silahlı eylemlerde bulunmakla suçlanmaktadır.

Uluslararası Af Örgütü, aşağıdaki hususlarda hükümeti adım atmaya çağırmaktadır:

- İşkence veya kötü muamele altında elde edilen delillerin mahkemelerde kullanılmasını tümüyle engelleyiniz
 - mahkemelerin, delillerin işkence veya kötü muamele yoluyla elde edildiğine dair tüm iddiaları araştırmasını sağlayınız;
 - Türk Ceza Kanunu'nun 148(1) maddesi ile Birleşmiş Milletler İşkenceye Karşı Sözleşme'nin 15. maddesi uyarınca, işkence veya kötü muamele sonucu elde edilen tüm delillerin dava dışı bırakılmasını sağlayınız;
 - sanıklardan veya tanıklardan alınan ifadelerin yasadışı bir şekilde işkence ya da kötü muamele sonucu elde edildiğine dair iddiaların söz konusu olduğu tüm vakaları tesbit etmek üzere, hali hazırda sürmekte olan tüm ceza davalarını gözden geçiriniz;
 - sanıklara karşı başlıca delilin, yasadışı bir şekilde işkence veya diğer kötü muamele yoluyla alınmış "itiraflara" dayandığı iddia edilen tüm derdest davaları düşürünüz.
- Tecrit (incommunicado) gözaltıları yasaklayınız
 - tecrit (incommunicado) gözaltılara, özellikle işkence veya diğer kötü muamele pratiklerini kolaylaştırdığı için hiçbir durumda izin verilmemelidir.
- "Silahların eşitliği" ilkesini ve etkin savunma hakkını güvence altına alınız
Savunma ve savcılık makamının mahkemelerde, davanın duruşmaları boyunca prosedür bakımından eşit bir konumda olacakları ve kendi taleplerini ileri sürmede eşit bir konumda bulunacakları koşulları sağlayınız ("silahların eşitliği"). Bu koşullar, savunmayı hazırlamak ve sunmak için eşit zaman ve olanakların sağlanmasını da içermektedir. Bu konuda özellikle:
 - Haziran 2006'da Terörle Mücadele Kanunu'nda yapılan ve etkin savunma hakkını sınırlayıp, avukat ile müvekkilin mahrem koşullarda iletişim kurma haklarına kısıtlamalar getiren değişiklikleri (5532 Sayılı Kanun'un 9(d) ve 9 (e) maddeleri) kaldırınız;
 - gerekli olduğu durumlarda sanıklara, soruşturmanın her aşamasında ve mahkeme oturumları sırasında yetkin tercümanlar tarafından yardım edilmesi hakkını sağlayacak önlemler alınız;
 - sanıkların şahit çağırma ve soru sorma haklarını garanti altına alınız. Özellikle de, savunma avukatlarından gelen ve iddia makamı (ve savunma makamı) şahitlerinin mahkemeye çağrılarak ifade vermeleri ve çapraz sorgulanmasına dair meşru taleplerinin mahkemeler tarafından keyfî olarak reddedilmesi uygulamalarına son verecek adımlar atınız;
 - savcıların, mahkemelerde yargıçlarla birlikte daha yüksekte değil, savunma makamı ile aynı seviyede bulunmalarını sağlayınız.

- tutukluluk halinin uzamasını ve ceza yargılamalarının uzun sürmesini sona erdiriniz
 - Bir suçla itham edilen tüm kişilerin aşırı gecikme olmaksızın yargılanma hakkına saygı gösterilmesini sağlayınız;
 - ceza yargılamasının tamamlanmasını beklerken tutukluluk halleri devam eden tüm kişilerin makul bir süre içinde yargılanmalarını, ya da makul sayılan sürenin aşıldığı durumlarda devam eden duruşmadan tahliye edilmelerini sağlayınız.
- Mahkemelerin, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin kararının ardından etraflı ve tarafsız bir yeniden yargılama yürütmedeki yetersizlikleri hususunda harekete geçiniz
 - tüm delillerin, *de novo* (yeni baştan, bir daha) incelenmesi ve tüm şahitlerin yeniden mahkemeye ifade vermeye çağrılarak, hem savcılık makamı hem de savunma makamı tarafından çapraz sorgulanması da dahil olmak üzere, etraflı ve tarafsız bir yeniden yargılamanın gerçekleşmesini sağlayınız;
 - suçluluğu ispatlanana kadar masum sayılma hakkı ile tutarlı bir şekilde, cezai bir suçla itham edilen ve yeniden yargılanmayı bekleyen kişilerin otomatik olarak tutuklu kalmamalarını garanti altına alınız;
 - Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin adil yargılanma ilkelerinin ihlal edildiğine karar verdiği tüm davaların mahkûmlarına Türkiye'de yeniden yargılanma hakkı sağlamak için adımlar atınız, davaları 4 Şubat 2003'te Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde sürmekte olan kişileri yeniden yargılanma hakkından yoksun bırakan mevcut hükmü kaldırınız.

İnsan Hakları Savunucuları

Uluslararası Af Örgütü, insan hakları savunucuları önüne kabul edilemez engeller çıkartılmasından kaygı duymaktadır. Bu engeller arasında, farklı yasa maddeleri altında kovuşturma açılması, özellikle de bazı tanınmış insan hakları savunucuları hakkında çok yüksek sayıda dava açılması da bulunmaktadır. Bunların yanı sıra, insan hakları savunucuları avukatlar, polis ve diğer kolluk kuvvetlerinin tehdit ve yıldırımalarına maruz kalmakta; takip edilmekte, hareket özgürlükleri ve araştırma yapma özgürlükleri kısıtlanmakta, hapse atılmakta ve öldürülmektedir. Hükümet dışı kuruluşlarının görüşme talepleri hükümet tarafından görmezlikten gelinmiş ve bazı kuruluşların kapatılmasına çalışılmıştır. Kötüleşen durum, insan hakları savunucularının konumlarını zayıflatmayı hedefleyen resmi açıklamalarla daha da olumsuz bir hale gelmiştir.

İfade ve örgütlenme özgürlüğünü tehdit eden girişimlerin en sonuncusu, İstanbul Valiliği'nin gey, lezbiyen, biseksüel ve transseksüel kişilerin derneği Lambda İstanbul'un kapatılmasına yönelik çabalarıdır. Valilik, dernek hakkındaki kovuşturmayı, derneğin "ahlak ve kanunlara aykırı davrandığı" gerekçesine dayandırmıştır. Gelecek duruşma 31 Ocak 2008'de gerçekleşecektir.

İnsan hakları savunucularının çalışmalarının meşruluğunun devlet görevlileri tarafından tanınmasını sağlayacak adımlar atılmalıdır. Yargı sistemini ve/veya devletin idari sistemini insan hakları savunucularını baskı altına almak ya da meşru çalışmalarını sınırlamak niyetiyle kötüye kullanan devlet görevlilerine karşı yaptırımlar uygulanmalıdır. Hükümet keza, insan hakları savunucularının ifade, örgütlenme ve toplanma özgürlüklerini kullanmalarından dolayı kovuşturmaya uğramamalarını güvence altına almalıdır. Uluslararası standartların koruması altında bulunan tüm eylemler hakkında süren kovuşturmalar durdurulmalıdır. İnsan hakları savunucularına karşı gelecekte açılacak tüm soruşturmalar hükümet tarafından izlenmelidir. İnsan hakları savunucularının yaptıkları çalışmaları güvence altına almak yasal reformların uygulanmasına katkıda bulunacaktır.

İnsan hakları savunucuları da, diğer tüm vatandaşlar gibi devlet tarafından korunma hakkına sahiptirler. İnsan hakları savunucusu ve gazeteci Hrant Dink'in 2007 yılında öldürülmesinin engellenememesi ve ardından gelen soruşturmadaki kusurlar tekrarlanmamalıdır. Hrant Dink, ölüm tehditleri aldığı Şişli Cumhuriyet Savcılığı'na bildirmişti. Cinayet davasının iddianamesine göre, sanıklardan biri aynı zamanda polis muhbiri olarak çalışmış ve cinayet işlenmeden aylar önce bir çok kez polise, Hrant Dink'e bir suikast düzenleneceği planlarını bildirmiştir. Buna rağmen, koruma sağlanması için gereken adımlar atılmamıştır. Cinayetin ardından İstanbul Emniyet Müdürü tarafından cinayetin tek başına hareket eden bir kişi tarafından işlendiğinin söylenmesi ve jandarma görevlilerinin cinayet sanığı ile, sanki bir "kahraman"mış gibi fotoğraflar çektiği, suçun tüm boyutlarıyla araştırılması yönünde resmi bir isteksizliğin olduğuna işaret etmekte ve kolluk kuvvetleri birimlerinin taraflı olduğuna dair algıları kuvvetlendirmektedir. Soruşturmanın kapsamı, polis yetkililerinin ve jandarmanın sorumluluklarını da araştırmak üzere genişletilmelidir.

İfade Özgürlüğü

Kişilerin şiddeti içermeyen fikirlerini barışçıl bir şekilde ifade etmelerinden dolayı yargılanmaya devam ettiği çok sayıda vaka, Türkiye'de ifade özgürlüğünün düzenli olarak ihlal edildiğini göstermektedir. Bu, hem bazı vakalarda yasal mevzuattaki kusurların varlığından, hem de yasaların yargıç ve savcılar tarafından keyfi bir şekilde

uygulanmasından kaynaklanmaktadır. Hükümet, bu her iki konuda harekete geçmek için bir an önce adımlar atmalıdır.

Uluslararası Af Örgütü defalarca, Türk Ceza Kanunu'nun 301. maddesinin çok geniş ve belirsiz ifadeler içermesinden dolayı ifade özgürlüğü önünde büyük bir tehdit olduğu gerekçesiyle kaldırılması çağrılarında bulunmuştur. Uluslararası Af Örgütü, bu maddeden dolayı açılan dava sayısının 2007 yılında artmış olmasından kaygı duymaktadır.

Dışişleri Bakanı Ali Babacan, ifade özgürlüğü önündeki kısıtlamaların 301. maddenin çok ötesine geçtiğini ve başka birçok maddenin de yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini kabul etmiştir.¹ Yapılacak değişikliklerde özellikle bazı yasa maddelerine de öncelik verilmelidir:

- 216. madde halkı kin ve düşmanlığa tahrik etme veya aşağılamayı yasaklamaktadır. Uluslararası Af Örgütü, devletlerin ayrımcılığa, kine ya da şiddete yol açan ulusal, ırksal veya din temelli düşmanlığı savunmayı yasaklama hakkını tanımakla birlikte, bu maddenin uluslararası insan hakları hukukundaki hükümlerden çok daha geniş bir şekilde formüle edildiğini ve özellikle muhalif görüşlerin kovuşturulmasında ve muhalif seslerin bastırılmasında kullanıldığını düşünmektedir.
- Terörle Mücadele Yasası'nın 7. maddesi terör örgütlerinin veya bu örgütlerin amaçlarının propagandasını yapmayı yasaklamaktadır. Uluslararası standartlara göre, ifade özgürlüğünün ulusal güvenlik veya kamu düzeni nedenleriyle yasalarla kısıtlandığı her durumda bu cezanın gerekli ve orantılı olduğu gösterilebilmesi zorunludur. Bu yasaya göre, şiddet savunusu içermeyen muhalif fikirler de suç olarak görülmektedir.

Mülteci ve Sığınmacılar

Uluslararası Af Örgütü, mültecilerin ve sığınmacıların, uluslararası hukukun geri gönderilmeme (*non-refoulement*) ilkesini ihlal eden ve Türkiye'nin İşkenceye Karşı Sözleşme ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi de dahil, birçok uluslararası sözleşmeden gelen yükümlülüklerine aykırı bir şekilde, ağır insan hakları ihlallerine uğrama ihtimalleri bulunan ülkelere zorla geri gönderiliyor olmasından kaygı duymaktadır. Uluslararası Af Örgütü, sığınmacıların mültecilik statülerinin belirlenmesi için adil ve etkin yollar sunulmamış olmasından da kaygı duymaktadır.

¹ *Radikal*, "TCK 301, 404 gibi yapıştı", 7 Kasım 2007

İran vatandaşları olan Eyüp Parniyani ile eşi Ayşe Heirzade ve oğulları Komaz Parniyani Ekim 2007’de zorla, insan haklarının durumundan dolayı yaşamlarının tehlike altına girebileceği Irak’a gönderilmişlerdir. Bu olay, aile üyelerinin Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği’nin (UNHCR) Ankara şubesi tarafından 2003 yılında mülteci olarak tanınmalarına ve uluslararası koruma altında olmalarına, dolayısıyla zorla geri gönderilmemeleri gerekliliğine rağmen gerçekleşmiştir. Bu kişilerin geri gönderilmelerini, statüleri tanınmış beş İranlı mültecinin Ağustos ayında Kuzey Irak’a gönderilmesi takip etmiştir. BMMYK’nın bildirdiğine göre, beş mülteci geri gönderilmelerinin ardından tutuklanmış ve bir ay tutuklu kalmışlardır. Bu olaylar, BMMYK tarafından mülteci olarak tanınan kişilerin Türkiye tarafından zorla geri gönderilmelerinin birer örneğini göstermektedir.

Temmuz ayında 135 Iraklı, sığınma başvurularının reddedilmesinin ardından Irak’a geri gönderilmişlerdir. Uluslararası Af Örgütü, gerek mevcut aşırı şiddet ve istikrarsızlık nedeniyle, gerekse insan hakları ihlallerinin yaygınlığı nedeniyle Irak’a yapılan tüm geri gönderilmelere karşı çıkmaktadır.² Birçok Iraklı sivil, silahlı gruplar, koalisyon güçleri ya da silahlı suç çeteleri tarafından, kuzeyi de dâhil olmak üzere ülkenin değişik yerlerinde öldürülmüştür.

Zorla gönderilen kişilerin yaşamlarını, özgürlüklerini ve fiziksel bütünlüklerini tehlikeye atan böylesi geri göndermeler, Türkiye’nin *non-refoulement* ilkesi çerçevesindeki yükümlülüklerinin göze batan bir şekilde ihlaline yol açmaktadır. Türkiye, mültecileri ya da mültecilik statüsü etkili bir şekilde saptanmamış sığınmacıları geri göndermemelidir. Hükümet, adil ve etkin bir ulusal sığınma prosedürünü yürürlüğe sokma ve uluslararası standartlara uygun bir şekilde mültecilerin Türkiye’ye entegre olmalarını sağlama yönünde somut adımlar atmalıdır. Böylesi bir prosedürün yasal temeli hazırlanana ve uygulamaya konana kadar Türkiye, mültecilik statüsünün BMMYK tarafından belirlenmesi prosedürlerine uymak da dâhil, sığınmacıların ve mültecilerin haklarına tam olarak saygı göstermeli, mültecilik statüsü tanınanların yerleşmelerine izin vermeli ve *non-refoulement* ilkesine riayet etmelidir.

Vicdani Red

Uluslararası Af Örgütü, Türkiye’nin vicdani red hakkını tanımaması ve zorunlu askerlik servisine sivil bir alternatif sunmamasından kaygı duymaktadır. Vicdani

² Bkz. Uluslararası Af Örgütü’nün *Milyonların kaçıışı: Iraklı mülteci krizi* (UAÖ İndeks No: MDE 14/041/2007, 24 September 2007).

redcilerin defalarca kovuşturmayaya uğramaları, askerlik hizmetini yerine getirmeyi her reddedişlerinde sıklıkla cezaevine gönderilmeleri ve cezaevinden salıverilişlerinde kendilerine tekrar askere çağrıldıklarını bildiren celpler tebliğ edilmesi devam etmektedir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Nisan 2006'da *Ülke* davasında verdiği ve bu tekrar eden kovuşturmalar ve mahkûmiyetler pratiğini, küçültücü muameleyi yasaklayan 3. maddenin ihlali olarak gören kararı uygulamaya konmamıştır. Osman Murat Ülke, vicdani red temelinde askerlik hizmetini yerine getirmeyi reddetmesinden dolayı aldığı bir önceki mahkûmiyeti nedeniyle tekrar cezasının geri kalanını çekmeye çağırılmıştır.

4 Ekim 2007'de Enver Aydemir, askerlik hizmetini yerine getirmeyi reddettiği için askeri mahkeme karşısına çıkarılmıştır. Aydemir, askerlik hizmetini yerine getirmek üzere askeri makamlara teslim olması koşuluyla mahkeme tarafından serbest bırakılmıştır. Aydemir, askerlik hizmetini yerine getirmeme konusunda kararlılığını korumaya devam etmektedir.

Türkiye, Enver Aydemir'e karşı yeni suçlamalar getirmeyerek vicdani red hakkını tanımaya istekli olduğunu göstermelidir. Türkiye ayrıca, Bakanlar Komitesi'nin en son Ara Kararı'nda³ talep edildiği üzere *Ülke* davasında alınan kararı uygulamalıdır. Haziran 2006'da yapılan bir önceki Bakanlar Komitesi toplantısında Türkiye delegasyonu, *Ülke* davasında tespit edilen ihlallere bir son verecek bir yasa tasarısının hazırlandığını belirtmişlerdir. Hükümet, böylesi bir yasa tasarısının hazırlandığını ve herhangi bir gecikmeye uğramadan kamuoyuna sunulacağını teyid etmelidir.

Esas olarak hükümet, vicdani red hakkını tanıyan ve garanti altına alan yasaları çıkarmalı ve askerlik hizmetine, cezalandırıcı bir uzunlukta olmayan gerçek bir sivil alternatif sunmalıdır.

“F-Tipi” Cezaevleri

2000 yılında getirilen “F-Tipi” cezaevleri, yüksek güvenlik altında tutulması gereken tutuklu ve hükümlüleri, koğuş tipi cezaevleri yerine hücre tipi bir cezaevi sisteminde tutmak üzere kullanılmaktadır. Uluslararası Af Örgütü, uzun zamandır “F-Tipi”

³ Bakanlar Komitesi tarafından 17 Ekim 2007 tarihinde, Bakan Vekilleri'nin 1007. toplantısında kabul edilen CM/ResDH(2007)109 no'lu karar.

cezevi rejimi ile ilgili olarak ve özellikle de tutuklu ve hükümlülerin ağır ve keyfi disiplin cezalarına çarptırılmasından ve tecrit edilmelerinden kaygı duymaktadır.

Ocak 2007’de hükümet tarafından, tutuklu ve hükümlülerin tecrit altında tutuldukları ve diğer mahpuslarla ilişkilenedikler yönündeki kaygılara yönelik 45/1 sayılı bir Genelge yayımlanmıştır. Ancak, genelgede tutuklu ve hükümlülerin haftada 10 saate kadar diğer tutuklu ve hükümlülerle bir arada bulunma hakları olduğu belirtildiği halde, genelgenin uygulanması bir cezeviden diğerine değişiklikler göstermiş ve birçok mahpusa, genelge de belirtilen ölçülerde birbirleriyle birarada bulunmaya izin verilmemiştir.

Uluslararası Af Örgütü hükümete, tecrit hapsi ve küçük gruplar halinde izole etme uygulamasının tutuklu ve hükümlülere yönelik bir cezalandırma şeklinde uygulanmasına devam etmeme ve mahpusların birarada olma zamanlarını uluslararası standartlar seviyesine çıkartma çağrısında bulunmaktadır. Bu yönde bir ilk adım olarak hükümet, söz konusu genelgenin tam olarak uygulamaya geçmesini sağlayacak önlemler almalı; bazı cezaevlerinde genelgenin açıkça uygulamaya konmamış olmasının nedenlerini soruşturmalı; uygulamama nedenleri lojistik ya da kaynak temelli eksikliklere dayanıyorsa bunları ortadan kaldırma yönünde harekete geçmelidir.

Kuşkulu koşullarda gerçekleşen ölümler

Uluslararası Af Örgütü, çoğu durumda aşırı güç kullanıldığını gösteren ve bazı durumlarda yargısız infaza varan, güvenlik güçleri tarafından gerçekleştirilen öldürme vakaları ile ilgili haberlerden kaygı duymaktadır. Gizlilik içinde ve aileler bilgilendirilmeden yürütülmek suretiyle, ayrıca bazı durumlarda da delillerin kolluk kuvvetleri tarafından kaybedilmesi nedeniyle soruşturmaların güvenilirlikleri zedelenmektedir. Bülent Karataş’ın görünüşe göre askerler tarafından dur ihtarına uymadığı gerekçesiyle öldürülmesi, Rıza Çiçek’in olayla ilgili verdiği ifadenin askerler tarafından verilenden ne kadar farklı olduğu göz önünde tutulduğunda özellikle rahatsız edicidir. Ağır yaralanan Rıza Çiçek, ateş edilmeden önce askerlerin kendilerine kıyafetlerini çıkarmalarını söylediklerini iddia etmiştir. Olay 27 Eylül 2007’de, Tunceli’nin Hozat ilçesinde meydana gelmiştir.

Büyük kaygı uyandıran bir başka bir olay da Van’ın Özalp ilçesinde Ejder Demir’in 13 Eylül 2007’de vurulmasıdır. Mazlum-Der ve İnsan Hakları Derneği’nin yaptığı araştırmaya göre, olayın gerçekleşmesinden birkaç gün önce Ejder Demir, jandarma

tarafından ölüm tehditleri almıştır. Köylülerin verdiği ifadeye, 13 Eylül'de bir grup jandarmanın sivil kıyafetlerle ve sivil bir araç içinde Ejder Demir'i aramak için Yukarı Koçkırın köyüne girdikleri ileri sürülmüştür. Ejder Demir'in sırtından vurulduğuna dair iddialar otopsi raporu tarafından da doğrulanmaktadır. Ayrıca, görüşülen köylülerin ifadelerine göre jandarmalar, havaya rasgele ateş ederek köylülerin Ejder Demir'e yardım etmelerine engel olmuşlardır.

Uluslararası Af Örgütü, her türlü öldürücü güç kullanımının gereklilik ve ölçülülük ilkelerine uygun bir şekilde ve sadece Birleşmiş Milletler Kolluk Kuvvetlerinin Kuvvet ve Ateşli Silah Kullanımına Dair Temel İlkeler gibi uluslararası standartlar dâhilinde olmasını güvence altına almaya çağırılmaktadır. Kolluk kuvvetleri tarafından gerçekleştirilen ateş etme ve öldürme vakaları derhal, kapsamlı, bağımsız ve tarafsız bir şekilde araştırılmalıdır.

Kadına karşı şiddet

Uluslararası Af Örgütü, kadına karşı şiddetin durdurulması amacıyla alınan önlemlerin yetersizliğinden kaygı duymaktadır. Ev içi şiddete maruz kalan kadınlar için açılan sığınma evlerinin sayısını arttırmak için caba sarf ediliyorsa da, Uluslararası Af Örgütü şu anki sayının 2004 Belediye Yasası'nın gerektirdiğinden oldukça düşük olmasından kaygılıdır ve daha büyük adımlar atılmasının gerektiğini düşünmektedir. Keza, Temmuz 2006'daki Başbakanlık Genelgesi ile kurulması öngörülen acil yardım hattının kurulmamış olması da kaygı vericidir. Uluslararası Af Örgütü hükümeti, kadına karşı şiddet vakaları ile ilgili güvenilir merkezi veri çalışmaları yapmaya, Başbakanlık Genelgesi ile 2004 Belediye Yasası'nı uygulamaya çağırılmaktadır.

